

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ТА СІМ'Ї У ВИХОВАННІ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ»**

Виконала: здобувачка 2 курсу,
групи DO1-M22z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
(заочна форма здобуття освіти)
Лисак Ірина Іванівна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Федорчук В. В.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У ДОШКІЛЬНИКІВ У ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї.....	8
1.1. Поняття про моральну культуру особистості та її науковий аналіз.....	8
1.2. Моральна культура дошкільника та її особливості.....	14
1.3. Співпраця закладу дошкільної освіти та сім'ї у забезпеченні комплексного підходу до виховання моральної культури дітей дошкільного віку.....	21
Висновки до 1 розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї.....	30
2.1. Методика дослідження моральної культури дітей дошкільного віку.....	30
2.2. Практичне вивчення моральної культури та рівнів її сформованості у дітей дошкільного віку.....	35
2.3. Вивчення особливостей взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні моральної культури дітей дошкільного віку.....	43
Висновки до 2 розділу.....	49
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА РОБОТИ З ОПТИМІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	51
3.1. Обґрунтування принципів і педагогічних умов ефективної партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні моральної культури дітей дошкільного віку.....	51
3.2. Методика формувального експерименту.....	59
3.3. Визначення ефективності системи роботи з оптимізації партнерської	

взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні моральної культури дітей дошкільного віку.....	63
Висновки до 3 розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із головних чинників модернізації освіти, зокрема дошкільної задекларовано пріоритетність підвищення морально-соціального рівня молодого покоління. Головним завданням виховання виокремлено розвиток у дитини духовних цінностей, духовного здоров'я, як начала, що домінує у структурі особистості, котрі залежать від морального потенціалу. У дошкільному віці закладаються основи моральності, культури та світогляду, які впливають на розвиток особистості. Саме тому моральне виховання дітей дошкільного віку є важливим аспектом орієнтування в мінливому навколишньому світі. Концептуальні положення, спрямовані на вирішення досліджуваної проблеми визначаються вимогами нормативно-правових документів: законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку», освітніми програмами розвитку дітей дошкільного віку.

Формування особистості – одне з найбільш складних завдань, які поставлені суспільством перед освітою, зокрема й перед дошкільною. У вихованні дітей дошкільного віку існує багато проблем, серед яких однією з найбільш важливих є питання морального виховання, що передбачає прищеплення дитині норм моралі, збереження й підсилення в ній відчуття належності до певної нації, її ціннісних основ і, водночас, в цілому до людства що в подальшому має сприяти засвоєнню сучасних інтелектуальних, технічних, технологічних і мистецьких здобутків людського суспільства. Особливої значущості сьогодні набувають такі загальнолюдські цінності, як гуманізм, патріотизм, честь, справедливість, працелюбність тощо. Моральні норми, цінності, основні правила життя людини у суспільстві, вироблені впродовж тисячоліть, стали основою загальнолюдської моралі. Сьогодні проблема морального виховання також є актуальною. В умовах дегуманізації суспільних відносин, підкорення їх потребам ринку, втрати виховних ідеалів, відчуження

людей один від одного важливим є пошук виховного ідеалу з певним набором особистісних якостей сучасної людини і, водночас, вивчення ефективних форм, методів та засобів морального виховання дітей дошкільного віку.

Наукова проблема морального виховання змістовно спирається на поняття «мораль», «моральність». Ці поняття вказують на сукупність норм поведінки, спілкування та взаємин, що прийняті в соціумі, і мають фундаментальне значення для теорії морального виховання. Мораль є однією з форм суспільної свідомості, системою уявлень, поглядів, ціннісних орієнтацій, норм, що регулюють діяльність людей. Моральне виховання дитини має на меті формування моральної культури, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм і формування на цій основі певних моральних якостей. Проблему морального виховання розглядають у контексті пошуку чинників розвитку одним із яких є взаємодія ЗДО і сім'ї. Цю проблему вивчали у контексті етико-педагогічних вимог до взаємин з дітьми та їхніми батьками (І. Гребенніков, Т. Кирієнко, В. Сухар); у руслі умов для спільної роботи сім'ї і педагогічного колективу ЗДО щодо формування моральних якостей особистості дитини (Т. Алексеєнко, Л. Божович, В. Постовий); у контексті змісту і методів педагогічної освіти батьків (Л. Островська, О. Долина, Т. Кирієнко, О. Низковська, Н. Каньоса, Т. Бабюк); через співробітництво вихователів дошкільних закладів з сім'єю щодо виховання дошкільників у дусі миру (Т. Пагута); через визначення педагогічних умов ефективної взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників (Н. Кот); через особливості взаємодії з батьками дітей раннього віку (О. Волкова, Т. Маркова, Л. Свирська). Однак осторонь залишається проблема дослідження моральної культури дітей старшого дошкільного віку, що і обумовило вибір теми нашої роботи: **«Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні моральної культури дошкільників»**.

Об'єкт дослідження: процес виховання моральної культури у дітей

старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови виховання моральної культури у дітей старшого дошкільного віку у взаємодії ЗДО і сім'ї.

Мета роботи полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричній перевірці педагогічних умов виховання моральної культури у дошкільників у взаємодії дошкільного закладу та сім'ї.

Завдання дослідження.

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми виховання моральної культури особистості в цілому й у дітей дошкільного віку.
2. Вивчити стан розробленості проблеми взаємодії ЗДО і сім'ї у контексті виховання моральної культури дошкільника.
3. Емпірично дослідити рівень моральної культури дітей старшого дошкільного віку та особливості взаємодії між ЗДО і сім'єю у цьому напрямку.
4. Створити систему роботи з ефективною взаємодією ЗДО і сім'ї у вихованні моральної культури дітей старшого дошкільного віку та емпірично її перевірити.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з досліджуваної проблеми, проектування результатів і процесів їх досягнення на різних етапах пошукової роботи; емпіричні – методи збору інформації: бесіди, анкетування, спостереження, узагальнення передового педагогічного досвіду, вивчення педагогічної документації, педагогічний експеримент для перевірки ефективності впровадження розробленої моделі; статистичні – ранжування, математична і статистична обробка отриманих упродовж дослідження результатів педагогічного експерименту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у практичному вивченні та перевірці педагогічних умов взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'ями вихованців як засобу виховання моральної культури дітей старшого дошкільного віку; у використанні вихователями розробленої методики для емпіричного вивчення та формування моральної культури у дітей старшого

дошкільного віку під час взаємодії між закладом дошкільної освіти та сім'ями вихованців.

Базою дослідження були заклад дошкільної освіти №19 «Зірочка» комбінованого типу Червоноградської міської ради та Себічівська гімназія НВК ЗОШ 1-2 ступенів – дитячий садок Львівської області.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань) та додатків. Основний текст викладено на 75 сторінках.

ВИСНОВКИ

Унаслідок проведеного дослідження на теоретичному й емпіричному рівнях, ми дійшли таких висновків:

За першим завданням було здійснено науковий аналіз проблеми морального становлення особистості. З'ясовано, що моральна культура розглядається у науці з двох позицій: як надбання соціуму, в цілому людства у процесі еволюції матеріальних і духовних цінностей, так і суб'єктивною ознакою, набутим досвідом у процесі онтогенезу окремою особистістю. Відмічається наявність кількох пластів цього утворення в особистісній організації індивіда: внутрішній, або духовний, рівень властивостей характеру, особистісних якостей, та рівень поведінки, діяльнісний. У першому аспекті до уваги науковців потрапляють елементи спрямованості: потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, переконання, знання, уявлення, ставлення до світу, людей, соціальних цінностей. Відмічається також і культура, досягнутий рівень розвиненості усіх цих явищ. У полі зору іншої складової моральної культури знаходяться якості особистості, де на перший план виступають риси гуманної людини, її чесноти: високий рівень морального розвитку та, насамперед, гуманістичні, альтруїстичні якості, такі як людяність, доброзичливість, духовність, емпатія, ерудованість, тактовність, чуйність, уявлення про призначення людини, її щастя, повноцінне буття, служіння людству та ін. Третьою складовою феномену є всі ці прояви у поведінці: мовленнєвий етикет, культура поведінки та мовлення, різноманітна діяльність, виявлення поваги до кожної особистості, дитини зокрема.

Моральна культура дітей 5-7 років активно вивчається дослідниками на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Серед них І. Бех, Л. Калуська, Л. Лохвицька, О. Кононко, Т. Поніманська та ін. Цей феномен має дві складові: особистісний і поведінковий. У особистісному плані його основою

є потреби, мотиви, морально-етичні цінності, гуманні почуття, духовність, моральність, а також риси характеру, зокрема добродієність, повага до старших, чесність, доброта, толерантність, емпатія. На рівні поведінки досліджуване явище має місце у висловлюваннях, ситуаціях морального вибору, відповідних діях і вчинках. Основу становлять гуманні почуття – людяність, добродієність, які формуються на основі абсолютних людських цінностях, які створюють підґрунтя для духовності зростаючої особистості, яка у свою чергу є основою моральної вихованості малюків, ознакою якої є емоційні переживання. Моральна культура дітей 5-7 років розуміється у контексті нашого дослідження як особливе особистісне утворення, в основу якого закладено моральні знання і судження, емоції і почуття вищого соціального плану, моральні норми у якості спонукання відповідної поведінки і виявляється у певних моральних рішеннях та відповідних діях і вчинках етичного спрямування. Описана властивість має певні рівні сформованості у конкретної дитини.

За другим завданням було здійснено аналіз стану розробленості питання взаємодії дошкільної установи та сім'ї. взаємодія дошкільного закладу та сім'ї є одним із головних чинників забезпечення ефективності процесу виховання моральної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Взаємодію ЗДО і сім'ї розуміють як таку організацію виховання, за якої педагоги і батьки постійно обмінюються досвідом виховання на основі розуміння потреб, можливостей й інтересів дитини. Багато дослідників відмічають, що поряд існують проблеми із недостатньою психологічною готовністю батьків (які вважають за особисту справу як своє ставлення до дитини, так і ставлення до навчального закладу) і недостатньою готовністю вихователів до здійснення ефективної взаємодії.

У сучасних дослідженнях здійснюється пошук найбільш оптимальної взаємодії між ЗДО і сім'єю, основа якої полягає у педагогічній культурі батьків, яка є показником загальної культури особистості, де відображено набутий і збережений людством досвід виховання дітей у сім'ї, де взаємодіють наукові

знання та досвід народної педагогіки. Здійснення педагогами просвіти батьків сприятиме більш ефективному моральному становленню дошкільника й налагодженню позитивної взаємодії між ЗДО і сім'єю.

На сучасному етапі розвитку суспільства й дошкільної освіти склалися такі типи взаємодії між ЗДО і сім'ями вихованців, які не сприяють розвитку дитини, не задовольняють потреби сім'ї, принижують авторитет педагога і в цілому освіти. Вони не відповідають новим вимогам часу до характеру і якості відносин освітніх закладів і сім'ї і не можуть сприяти позитивним змінам у моральному розвитку дитини. Відповідно науковцями здійснюється пошук ефективної системи організації і методики спільної виховної діяльності, науково обґрунтованих форм їх взаємодії у виховному процесі.

За третім завданням було з'ясовано особливості працелюбності та моральної вихованості дітей дошкільного віку як основних складових моральної культури дітей 5-7 років. Критеріями її у нашому дослідженні були: *когнітивний* (знання моральних і соціальних норм, знання про працю дорослих, що супроводжується позитивним ставленням), *мотиваційний* (усвідомлення норм та правил поведінки в колективі, бажання прийти на допомогу) і *практична поведінка* (вміння спілкуватися з однолітками, виконання вказівок дорослих, допомога дітям, дорослим, знаходить вихід з різних проблемних ситуаціях). Нами було встановлено, що працелюбність і моральна вихованість мають приблизно однакові тенденції формування, про що свідчать отримані рівні сформованості. Працелюбність має такі особливості сформованості: дітей із високим рівнем працьовитості 17%, із середнім рівнем – 31%, із низьким рівнем – 52%. Міра моральної вихованості старших дошкільників зафіксована така: старших дошкільників із високим рівнем 25%, дітей із середнім рівнем сформованості 34%, дошкільників із низьким рівнем 41%.

Відповідно за обома особистісними властивостями більшість дітей мають низький рівень, дещо більше старших дошкільників характеризуються середнім

рівнем сформованості якостей, а найменше дітей мають низький рівень сформованості досліджуваних рис особистості, що може бути наслідком неправильної взаємодії між учасниками освітньо-виховного процесу, зокрема батьками й вихователями відсутня розумна взаємодія.

Можемо також зазначити, що у дітей наявні знання про працю, про моральні норми, про норми поведінки, однак відношення до цих знань є часто нейтральним. Крім того у значної кількості дітей відсутні можливості для їх перенесення у схожі ситуації, у них немає досвіду використання цих знань. Більшість дітей розуміє зміст і значення моральних категорій, але стійких мотивів їх дотримуватися у власній поведінці немає.

У процесі аналізу відповідей батьків старших дошкільників було виявлено, що переважна більшість з них недостатньо обізнані у сфері морального виховання, його цілях, змісті та показниках, за якими оцінюється його міра. Значна кількість батьків, мотивуючи це своєю зайнятістю, перекладають всю відповідальність за процес виховання своїх дітей на старших членів родини та на заклад дошкільної освіти. Високу міру педагогічної культури та налаштованість на плідну співпрацю мають 25% батьків, середній рівень виконання своїх обов'язків і налаштованість на ефективну співпрацю мають 35% батьків, а найбільший відсоток батьків (40%) характеризуються низьким рівнем педагогічної культури й налаштованості на співпрацю з іншими учасниками морального виховання.

У порівнянні з батьками вихованців педагоги, краще обізнані з питанням морального виховання, шляхами формування моральної вихованості у дітей старшого дошкільного віку, завданнями та методами роботи, сприятливими для ефективного засвоєння дітьми моральних норм, правил доброзичливої взаємодії з дорослими та однолітками, соціально прийнятними стандартами поведінки. Зокрема 45% педагогів характеризуються високою мірою педагогічною культурою у моральному вихованні та налаштовані на взаємодію із родинами,

40% вихователів належать до групи середнього рівня, які не завжди дотримуються вимог до моральної вихованості та взаємодії з батьками, а тому частково готові до співпраці. Група вихователів, які повністю не готові до ефективної взаємодії й неадекватно виконують свої функції становить 15%.

За четвертим завданням було розроблено модель морального виховання дітей старшого дошкільного віку, підґрунтям якої є принципи багатфакторності виховних впливів, системності виховання, що підкреслює наполегливу цілеспрямовану діяльність і взаємодію між двома соціальними системами; принцип емоційної задоволеності та психологічного комфорту; принцип толерантного ставлення до особистості. Педагогічними умовами ефективної взаємодії між ЗДО і сім'єю у моральному вихованні старших дошкільників було обґрунтовано: ознайомлення дітей з працею дорослих; використання в процесі морального становлення дитини театралізованих ігор; ознайомлення дітей із моральними категоріями через українські народні казки.

На контрольному етапі експерименту було виявлено позитивну динаміку працелюбності старших дошкільників: збільшилася кількість досліджуваних для яких характерні високі показники з 17% до 24%; зросла кількість старших дошкільників із середнім рівнем сформованості працелюбності з 31% до 45%, натомість кількість дітей із низьким рівнем знизилася і становить 31%. Схожою є динаміка у показниках моральної вихованості старших дошкільників: збільшилася кількість досліджуваних для яких характерними є високі показниками моральності з 25% до 33%; також зросла кількість старших дошкільників із середнім рівнем сформованості моральної вихованості з 35% до 42%, натомість кількість дітей із низьким рівнем моральної вихованості знизилася і становить 25%.

Позитивна динаміка властива педагогічній культурі вихователів і батьків старших дошкільників. Так, у вихователів збільшилися: відсоток педагогів, які належать до групи з високою мірою педагогічної культури й готовністю до

взаємодії на 5%; відсоток вихователів, які відносяться до групи із середнім рівнем педагогічної культури й готовністю до взаємодії на 3%. У батьків зросли відсотки у групі з високим рівнем педагогічної культури та готовності до взаємодії на 5%, помітно збільшилася група із середньою мірою педагогічної культури й готовності до взаємодії на 10%, натомість показник низького рівня педагогічної культури й готовності до взаємодії знизився на 15%.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошуку аналогічних зв'язків взаємодії ЗДО із іншими напрямками виховання дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. Про нові підходи до сімейного виховання // Шлях освіти. 1997. № 2. С. 34-37.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Київ : Либідь, 2001. 520 с.
3. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. Киев, 2012. 567 с.
4. Артемова А. В. Моральне виховання дошкільників. Київ: Радянська школа, 1974. С. 58-94.
5. Артемова А. В. Соціалізація дитини в родині // Дошкільне виховання. 2004. №3. С. 3-5.
6. Артемова Л. В. Актуальні проблеми виховання дітей в поліетнічному дошкільному навчальному закладі. URL: http://www.psyh.kiev.ua/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C._%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA_13
7. Артемова Л. В. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : кн. для вихователів дит. садків та батьків. Київ : Томіріс, 1995, 124 с.
8. Бабій І. В. Моральне виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07, Умань, 2012. 20 с.
9. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Наук. керівник А. М. Богуш, авт. кол. А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін. Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу». Київ, 2012. 30 с.
10. Бех І. Д. Виховання особистості : навчально-методичний посібник. Київ : Либідь, 2003. С. 149-160.
11. Бех І. Концепція правилвідповідного виховання // Дошкільне виховання. 2004. №4. С. 4-5.

12. Білоусова Н. Становлення моральної свідомості. Психологічні аспекти // Дошкільне виховання. № 1. 2015. С. 14-18.
13. Богуш А. М. Дефініція "духовність" і "моральність" в аспекті національного виховання в Україні // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: (Теорет.-метод. пробл. виховання дітей та учнів. молоді): Зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, АПН України. Ін-т пробл. виховання. Київ, 2000. Кн. 1. С. 18-23.
14. Богуш А. М., Григоренко Г. І. Запрошуємо до розмови : посіб. для роботи з дошкільниками. Київ : Освіта, 1997. 152 с.
15. Березюк В. С., Рудік О. А. Інноваційні технології в ДНЗ. Харків : Вид. група «Основа», 2017. 224 с.
16. Бондаренко О. У світ професій // Дошкільне виховання. 2016. № 12. С. 12-15.
17. Борисова З. Н., Веденська Т. В. Виховання у праці. Київ : Радянська школа. 1977. 80 с.
18. Басюк Н. А. Моральне виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: погляди класиків і практика сьогодення // Інклюзія в умовах професійної (професійно-технічної) освіти. Житомир :ФОП «Левковець», 2019. С.58-67.
19. Виховання дошкільника в праці / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. Київ, 2002. 112 с.
20. Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї у вихованні самостійності дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний посібник / укл.: О. В. Лісовець. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 99 с.
21. Войтко В. І. Психологічний словник. Київ : Вища школа, 1982. 218 с.
22. Волошук Н. Реалізація завдань морального виховання молодших школярів у процесі навчання. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/6318/1/Voloshchuk%20Natalia>

.pdf

23. Ворожбіт В. В, Криштоф С. Д., Поляков А. О., Янц Н. Д. Духовно-моральне виховання дітей: історія і сучасні тенденції: навч. посіб. Харків : Основа, 2011. 327 с.
24. Врочинська Л. І. Особливості виховання гуманної поведінки старших дошкільників засобами народної педагогіки в процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї // «Young Scientist». №5(45). 2017. С. 301-306.
25. Врочинська Л. І. Технологія спільного педагогічного впливу вихователів і батьків на виховання гуманної поведінки старших дошкільників // Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. / Упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол. : О. Б. Петренко, Т. С. Ціпан, Н. М. Гринькова та ін. Рівне : РДГУ, 2018. Вип. 7. Т. 1. С. 74-84. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/38/33>
26. Грот Н. Устои нравственной жизни и деятельности. Психология личности в трудах отечественных психологов. URL: <https://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/694cac0495a541b39801dea841823b9f.pdf>
27. Гончаренко А. М. Педагогічні умови та шляхи формування гуманних взаємин старших дошкільників // Теоретично-методичні проблеми навчання і виховання : збірник наукових праць : педагогічні науки / редкол : Н. Бібік, М. Вашуленко, Е. Вільчковський [та ін.]. Київ : Фенікс, 2000. С. 24-22.
28. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності. Сучасне тлумачення Рівне : Волинські обереги, 2012. 192 с.
29. Горбунова Н. Театралізована діяльність дошкільників // Дитячий садок. 2015. №38, жовтень. С. 3-15.
30. Гуцуляк Н. М., Рудюк Н. Г. Особливості моральної соціалізації дитини дошкільного віку. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_15.pdf
31. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

32. Дошкільна освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / Упор. Л. Гураш, Т. Вороніна. Київ : Вид. дім “Шкіл. світ”, 2006. 120с.
33. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Київ : Вища школа, 1987. 126 с.
34. Жаровцева Т. Г. Неблагополучна сім’я: своєрідність, проблеми, педагогічна підтримка. Одеса : СВД М.В. Черкасов, 2014 220 с.
35. Запорожець О. В., Луків Р. Д. Розвиток міркувань у дитини молодшого шкільного віку // Наукові записки Харківського держ. пед. інституту (Про розвиток міркування у дитини молодшого віку. Т. VI, 1941. // Історія вітчизняної педагогіки / Під ред. Є. І. Коваленко. Ніжин, 2001. 297 с.
36. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / Упоряд.: З. Н. Борисова, В. З. Смаль. Київ : «Вища школа», 1990. 423 с.
37. Коваленко А. У країні хлопчиків і дівчаток. // Дошкільне виховання. 2018. №1. С. 20-23.
38. Коломоєць Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Педагогічні науки. Чернігів, 2017. Вип. 149. С. 48-54.
39. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку «Соняшник» / Л. В. Калуська. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
40. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід). Київ : Стилос, 2002. 251с.
41. Кононко О. «Духовність, душевність, моральність...» // Дошкільне виховання. 2004. №11. С.3 - 8.
42. Копієвська Л. В. О. Сухомлинський про виховання моральної краси //Дошкільне виховання. 2013. №9. С. 5-6.
43. Кульчицька О. І. Дивергентне мислення як умова розвитку творчості дітей молодшого шкільного віку // Обдарована дитина. 2018. № 1. С. 2-6.
44. Куземко Л. В., Литвиненко С. В. Сучасні аспекти професійної підготовки

- вихователів до виховання гуманістично спрямованої особистості в дошкільному віці. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/article/view/50>
45. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. Київ : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2005. 354 с.
  46. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». Вип. 3 (50). Полтава, 2016. С. 215-219.
  47. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкільця : навч. посіб. : у 3 ч. Київ : Видавничий дім “Слово”, 2010. 360 с.
  48. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.
  49. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. 355 с.
  50. Мартинюк І. О. Творчий потенціал і самореалізація особистості // Психологія і педагогіка життєтворчості. Київ, 2011. 792 с.
  51. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. 128 с.
  52. Марущак В. Творчий потенціал особистості як одна з рушійних сил у розвитку та формуванні вчителя майбутнього // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. №5(59). С. 323-325.
  53. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: Наказ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html/>
  54. Назаренко А. Сім'я і дошкільний заклад // Дошкільне виховання. 2005. № 8. С. 11.

55. Назаренко А. І. Актуальні проблеми взаємодії дошкільного закладу і соціального середовища // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / [редкол.: М. З. Згуровський та ін.]; Ін-т змісту і методів навчання. Київ, 2007. Вип. 7. С. 27-39.
56. Нечипорук Н. І., Томей О. П. Розвивальні ігри для дошкільників. Харків : Видавнича група «Основа», 2017. 192 с.
57. Остапенко Н. І. Творчий потенціал особистості у контексті проблем сучасної освіти // Актуальні питання мистецької педагогіки педагогіки та хореографії. Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Випуск 2, 2013. С. 88-91.
58. Островська А. Ф. Сімейне виховання. Дошкільники. Київ : Радянська школа, 1997. С. 50-102.
59. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів / авт.кол.: В. К. Демиденко. Київ : ІЗМН, 1996. 204 с.
60. Піроженко Т. О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання. URL: https://lib.iitta.gov.ua/4625/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82_Microsoft_Office_Word.Pdf
61. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність “Дошкільне виховання”. Київ : Видавничий Дім „Слово”, 2004. 352 с.
62. Поніманська Т. І. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна взаємодія // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : Наукові записки Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне: РДГУ, 2005. Вип. 31. С. 4 - 7.
63. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72 с.

64. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін. наук. кер О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
65. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Впевнений старт». Тернопіль: Мандрівець, 2012. 104 с.
66. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. для вчителів і методистів поч. навч. Київ : А.М. Богданова, 2009. 226 с.
67. Савченко М. В. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності в дітей дошкільного віку. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/26.pdf
68. Семенова Н., Лаврів Х., Бондарук Д. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у вихованні особистості дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13761/1/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20%D0%9B%D0%B0%D0%B2%D1%80%D1%96%D0%B2%2C%20%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%BA_19-29.pdf
69. Сім'я і дитячий садок: умови та засоби гуманізації взаємин: метод. матеріали на допомогу. прац. дошк. закл. / Київський міжрегіон. ін-т удоскон. вчит. ім. Б. Г. Грінченка; упор. О. Л. Кононко. Київ, 1994. 88 с.
70. Сім'я і діти: програма родинно-національного виховання та навчально-тем. план пед. освіти батьків / за заг. ред. В. Постового. Київ : ІЗМН, 1997. 56 с.
71. Смолянко Ю., Коршун Т. Формування моральних якостей дітей старшого дошкільного віку засобами казок. URL: http://www.apnh-journal.in.ua/archive/40_2021/part_3/34.pdf
72. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічного розвитку особистості // Вибр. тв.: в 5-ти т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. 166 с.

73. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во «Ліра-К», 2010. 320 с.
74. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості : навч. посіб. Київ : Марич, 2009. 232 с.
75. Федорова М. А. Підходи до розвитку ігрової діяльності у дошкільному віці // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Вінниця: ТОВ Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 418-421. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/33361/1/2021%20%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf>
76. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ : Академія, 2000. С. 254-259.
77. Штольц Х, Рудольф Р. Як виховувати моральну поведінку? Київ :Знання, 1986. 483 с.
78. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї: для батьків, учителів, вихователів. Київ : Борівітер, 2000. 258 с.